
Theatraal erfgoed: de stafkaart en de weg naar een podiumarchief voor Vlaanderen

Dries Moreels
Coördinator collecties
Vlaams Theater Instituut vzw
Sainctelettesquare 19
1000 Brussel
Tel.: 02 201 09 06
Fax: 02 203 02 05
dries@vti.be

ARTIKEL

Het Vlaams Theater Instituut, het steunpunt voor podiumkunsten, ondersteunt in eerste instantie actuele creaties. Maar het VTi beschikt ook over een degelijke databank met informatie over theater in Vlaanderen. Voorstellingen van voor 1985 komen er echter nauwelijks in voor. Veel van die informatie is verspreid over gezelschappen, instellingen, privé-personen. Om daar een beeld van te krijgen wordt een stafkaart opgemaakt. Vanzelfsprekend moet dit waardevolle erfgoed ook bewaard en ontsloten worden.

eerste instantie op de ondersteuning van de actuele creatie gericht. Toch integreert het VTi sinds 1984 (toen nog als VTC) een documentatiefunctie in haar werking, al was het maar omdat promotie, deskundigheidsbevordering, internationalisering, professionalisering... niet zonder een fundament van informatie en documentatie kunnen. De documentatie van het VTi is inmiddels uitgegroeid tot een flinke collectie, die op een veelzijdige manier een beeld geeft van de podiumkunsten:

- gespecialiseerde bibliotheek podiumkunsten, inclusief management en cultuurbeleid;
- internationale tijdschriften, zowel recente als oudere uit schenkingen;
- collectie van 4000 theaterteksten en tekstbrochures;
- meer dan 3000 uur video (documentaires & captaties);
- circa 7.000 foto's (portretten & producties);
- 70.000 knipsels uit binnen- en buitenland, sinds 1985;
- 72 strekkende meter archief 'Documentatie Vlaanderen' (programma-boeken, persmappen,...)

Dankzij een aantal schenkingen kan af en toe ook informatie over het theater/de dans van vóór 1985 ontsloten worden, maar bij veel vragen naar historische documentatie moeten wij het antwoord schuldig blijven. Dit vormt voor ons het aanknopingspunt om naar een geïntegreerd beleid inzake erfgoed in de podiumkunsten te streven: er is relatief veel vraag naar

EINDELOOS VEEL VRAGEN

"Waar vind ik informatie over het 'theater op zolder' waar Tone Brulin en Dora Van der Groen samen op de planken stonden? Zijn er ergens nog documenten die je kan inkijken? In welke straat bevond zich dat theater?"

"Kunt u ons iets vertellen over Gella Allaert?"

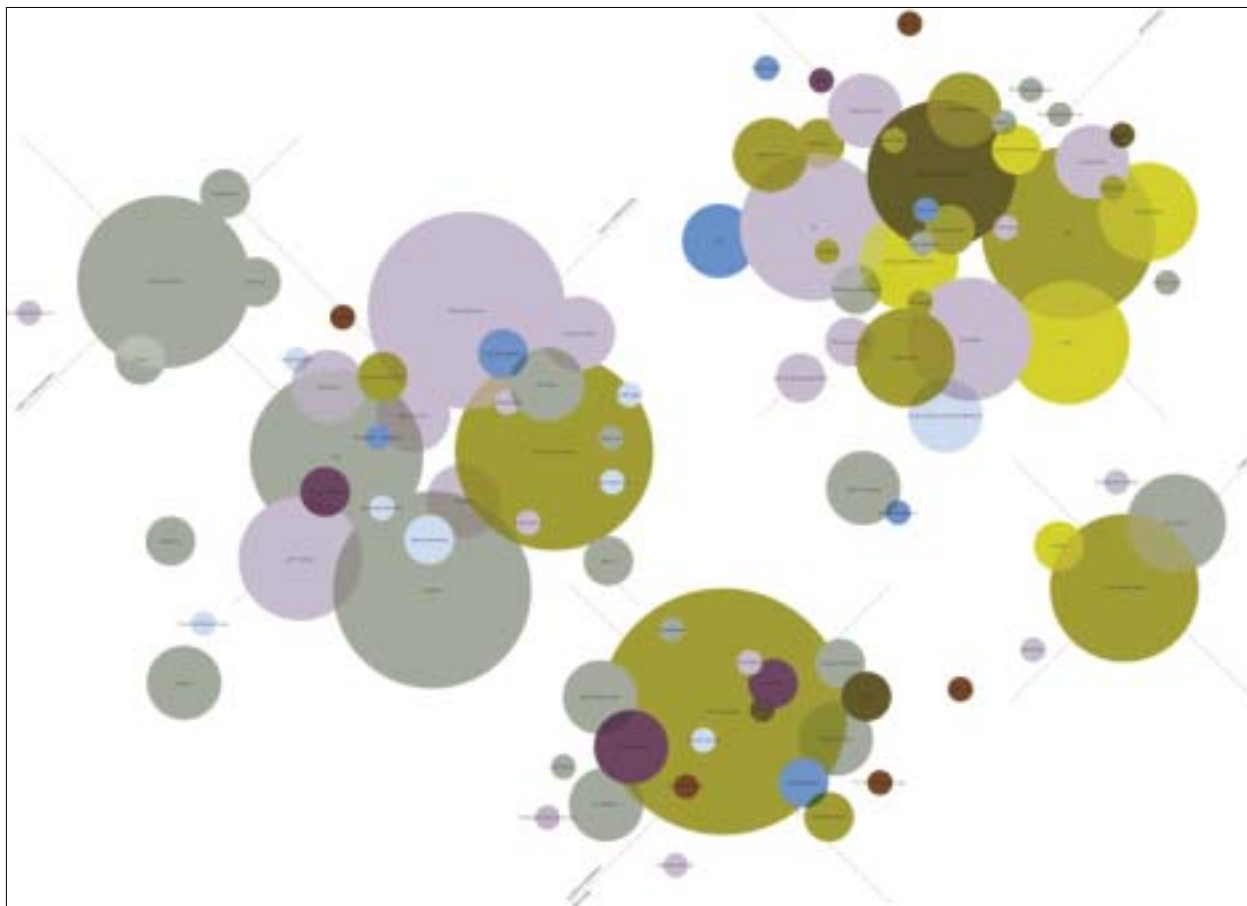
"In een overzichtswerk van de uitgeverij in Vlaanderen wordt het 'toneelfonds Palmer Putman' vermeld. Welke teksten werden daar uitgegeven?"

"Ik zoek een authentieke bonbonnière als filmdecor. Liefst niet te veel geres-taureerd..."

"Waarom zitten er geen knipsels van 1974 in jullie databank? Ik denk dat toen 'Mistero Buffo' in première ging, maar ik weet dat niet zeker. Hoe kan ik dat dan controleren?"

DE DOCUMENTATIE

Als steunpunt voor de podiumkunsten is het Vlaams Theater Instituut (VTi) in

De stafkaart van het theatrale erfgoed in Vlaanderen. Kleuren wijzen op diverse genres of generaties. De grootte van de cirkels suggereert enkel de graad van versnippering in de erfgoed informatie: hoe groter de cirkel, hoe meer mensen je moet raadplegen om het verhaal van een kunstenaar of gezelschap te reconstrueren.

goede bronnen, naar concrete informatie over de antecedenten van de podiumkunsten vandaag.

EEN STAFKAART

Waar bevindt zich in Vlaanderen het theatraal erfgoed? Het zit her en der verspreid, in archieven, in depots, bij privé-personen, bij gezelschappen... Veel is verloren gegaan, ander materiaal is bewaard maar niet steeds op een ideale manier. Voor zover het al zichtbaar is, biedt het theatrale erfgoed een uiterst heterogene aanblik. Met het project Stafkaart van het theatrale erfgoed in Vlaanderen wilde het VTi de verspreide archieven van gezelschappen en huizen eerst en vooral in kaart brengen¹.

De eerste stap bestond erin, een veldwerker op pad te sturen om collecties te bezoeken (materieel erfgoed) en personen te interviewen die zelf het

geheugen van het Vlaamse theater belichamen (immaterieel erfgoed). In de zomer en het najaar van 2002 werden door Tine Rams 37 plekken bezocht, 26 interviews geregistreerd en 260 foto's gemaakt. Soms kon een spoor gereconstrueerd worden met enkele telefoontjes, maar nog vaker moesten de gesprekken en plaatsbezoeken grondig worden voorbereid. Het basismotief was het zoeken naar collecties of naar mensen die ons daarover konden informeren en een start te maken met het beschrijven van die diverse collecties. Al zijn we misschien wel in alle provincies geweest, het theater in Vlaanderen is op zo'n korte tijd niet volledig in kaart te brengen, laat staan de podiumkunsten in brede zin. Dit onderwerp is een 'mer à boire' – om pragmatische redenen werd het opzet van de eerste zes maanden veldwerk alvast beperkt tot teksttheater van na de Tweede Wereldoorlog. Een uitbreiding naar dans en muziektheater wordt nu voorbereid.

Op basis van de verzamelde gegevens kon een stafkaart van het theatererfgoed in Vlaanderen worden uitgetekend²: een grafiek beeldt de diverse archieffondsen af, min of meer in hun onderlinge geografische relatie. Met kleuren onderscheidde we diverse genres of generaties. De grootte van de cirkels suggereert louter en alleen de graad van versnippering in de erfgoed informatie; hoe groter de cirkel wordt, hoe meer mensen je moet raadplegen om het verhaal van een kunstenaar of gezelschap te reconstrueren. Het spreekt voor zich dat die grafiek vooral inspireert als de neerslag van ons werkproces, maar dat op die manier geen wetenschappelijke kennis ontstaat. In een vijftal gevallen hebben we de situatie van het archief wel nauwkeuriger onderzocht, zodat we archiefbeschrijvingen volgens ISAD(G) konden opstellen. Eén daarvan was Tiedrie, het kleine gezelschap rond Tone Brulin en Gene Bervoets, waarvan het archief verloren leek. Het bleek

Theatraal erfgoed: de stafkaart en de weg naar een podiumarchief voor Vlaanderen

bewaard door Kunstencentrum Monty, waar in een donker hoekje de kartons opgestapeld stonden³. Met hun archivistische precisie en hun historische duiding van de collecties vormen deze archiefbeschrijvingen meteen goede hulpmiddelen bij het zoeken. Beeldmateriaal en tekstcitaten uit diverse interviews, opgenomen in de marge van deze beschrijvingen, werpen soms een ander licht op een historische realiteit.

DISCUSSIEPODIUM

Het onderzoek en het in de stafkaart bijeengebrachte materiaal boden voldoende stof om te reflecteren over de specifieke plaats van het theatrale erfgoed binnen enerzijds de erfgoedproblematiek en anderzijds het artistieke debat. Op 11 december 2002 organiseerden we dan ook een discussiepodium, waarop de stafkaart gepresenteerd werd en met een publiek (bestaande uit vertegenwoordigers uit de archief- en de erfgoedsector, de podiumsector, wetenschappers, journalisten, studenten en beleidsvoerders) in debat werd getreden. In het panel zetelden Jan van Goethem (archivaris van De Munt), Christine De Weerd (coördinator communicatie Erfgoedcel Gent) en Leen Van Dijck (conservator AMVC-Letterenhuis).

Ook na het gesprek houdt ons engagement voor de ontsluiting van het theatrale erfgoed stand. Als je de verantwoordelijkheid hiervoor alleen bij de gezelschappen legt, dan zou dat de versnippering van het beeld dat we vandaag zien in stand houden. Op initiatief van de vier kleur-archieven is er een project opgestart om één centrale archiefdatabank te maken voor alle private archieven in Vlaanderen. De Archiefbank Vlaanderen⁴ zou zo op termijn hét aanspreekpunt kunnen

worden voor al wie in archieven wil zoeken. Het VTi-project is met die archiefdatabank niet in tegenspraak en kan hiervoor een belangrijke bron zijn. Tegelijk is het belangrijk om de (technische) expertise van de archiefsector te combineren met onze feitelijke expertise over de werking van de podiumkunstensector.

Hoe moet het dan verder met de materiële bewaring van het theatraal erfgoed? Tijdens het debat werden verschillende denksporen gesuggereerd. Het meest logische spoor is de mogelijkheid van één centraal depot, waar alle archieven van de podiumkunstensector gecentraliseerd zouden worden. Deze optie lijkt (voorlopig) niet haalbaar. Het is cruciaal om eerst het belang van 'archieffpreventie' te benadrukken, want idealiter zijn het de gezelschappen zelf die hun archief bewaren, gesteund door een gemeenschappelijk ontsluitingssysteem. In acute gevallen moeten er echter 'redscenario's' voorhanden zijn. Een initiatief als de stafkaart – met alle witte plekken die ze nog bevat – kan hierbij sensibiliserend werken. Maar ook de overheid moet 'incentives' uitwerken. Vandaag is er een podiumkunstendecreet, dat niets zegt over archieven. Wat betekent het concreet, als het nieuwe kunstendecreet archiefzorg als een vereiste voor podiumorganisaties vermeldt? Want er is een archiefdecreet goedgekeurd, waarin architectuur wordt vermeld, naast onder meer religieuze kunst, muziek en literaire kunst, maar niet de podiumkunsten.

PODIUMARCHIEF

Uit dit project is in de optiek van het VTi een plan voor een meer structurele aandacht voor theatraal erfgoed gegroeid. Het uitbouwen van een podiumarchief, waarvoor aan de Minister van Cultuur een projectsubsidie werd aangevraagd, zal in respons op de resultaten van het discussiepodium langsheen drie lijnen verlopen: het ontwikkelen van 'nadere toegangen' tot het archiefmateriaal; het

opstarten van een informatie- en deskundigheidsnetwerk rond erfgoed in de podiumsector; én het inspireren van publieksgerichte initiatieven.

Het 'Podiumarchief Vlaanderen' zoals het VTi dat wil uitbouwen, moet de plek zijn waar documentaire informatie (in breedste zin: boeken, tijdschriften, audiovisueel materiaal, foto's, affiches, documenten, archieven) over de podiumkunsten voor het publiek toegankelijk wordt. Het VTi heeft de voorbije jaren een gespecialiseerde databank ontwikkeld, waarmee de collecties nu beheerd en ontsloten worden. Een vorm van integratie van fondsen die elders bewaard worden met de databank van het VTi zal de arbitraire tijdsgrens (1985) doorbreken en bovendien meteen een krachtige documentaire zoekstrategie mogelijk maken, complementair aan de klassieke archiefontsluiting per fonds.

Toegankelijkheid ligt niet louter in het aanbieden van databanken, maar ook in het opnemen van een actieve rol in het stimuleren van de exploratie en de studie van het theatraal erfgoed. De vertaalslag naar het publiek is een belangrijke component van een erfgoedcultuur: niet zozeer in termen van eeuwige bewaring als wel in termen van een eeuwigdurende bemiddeling, overerving, herinterpretatie, denken. Een stadswandeling langs theaters (verdwenen, verbouwd, te herontdekken) kan zo'n initiatief zijn, als er voldoende middelen zijn voor het nodige archiefwerk (wie heeft dit theater bezocht, wat kostte een ticket, waar is het standbeeld van de directeur naartoe?). Samen met Antwerpen Averechts willen we zo'n parcours door de Antwerpse binnenstad onderzoeken.

In antwoord op de praktische vragen over bewaring wil het VTi tenslotte een 'archieventoolbox' met praktische tips en concrete richtlijnen voor de bewaring en ontsluiting van archieven aan de huizen en gezelschappen aanbieden. Hoe je archief beheren, wat moet je bewaren en wat mag weg, welke wettelijke termijnen moet je

naleven...? Daarnaast willen we de vuistregels voor de goede bewaring van papier en dergelijke duidelijk op een rij zetten. Deze archieventoolbox zal worden samengesteld samen met het steunpunt Culturele Biografie Vlaanderen, en zal in samenwerking met enkele huizen uitgetest worden.

Het uitgangspunt van dit project voor de uitbouw van een Podiumarchief voor Vlaanderen is de vaststelling dat het erfgoed van de podiumkunsten belangrijk is: voor makers, voor onderzoekers, voor het publiek. Voorbeelden zijn er genoeg: Eric De Volder toont ons na enig aandringen zijn zolder, waar hij voorontwerpen voor zijn werk, gevonden voorwerpen, maskers, diverse brocante en noem maar op bewaart en in de praktijk als een vorm van creatief archief raadpleegt. Paul Contryn legt geïnteresseerden graag uit hoe in zijn familie de ambachtelijkheid van het poppen maken opgebouwd en doorgegeven wordt. Ook voor het publiek is meer van tel dan de voorstelling deze avond: veel operaliefhebbers speuren met passie naar informatie over hun favoriete zanger of personage. Binnen de kunsteducatie wordt aan het jonge

publiek met behulp van erfgoed iets van de podiumervaring doorgegeven. In het kamishibai-project van Art Basics for Children bijvoorbeeld wordt daarvoor een oude Japanse verteltraditie opgenomen. Tenslotte steunt niet alleen historisch, maar ook sociologisch of economisch onderzoek naar de podiumkunsten op goede en vooral toegankelijke (historische) bronnen. Het is duidelijk dat er blijvend geïnvesteerd moet worden in culturele ontsluiting van dit specifieke theatrale erfgoed.

NOTEN

1. Bij de oprichting van het Vlaams Theater Instituut (VTI) zag prof. Carlos Tindemans er al een rol voor het stimuleren van het geheugen van het theater. In een oproep in *Etcetera* (jg. 4, nr. 14, juli 1986) probeerde hij dan ook een eerste zicht te krijgen op vergeten en bedreigde archieven. Verschillende adviesraden en beoordelingscommissies, zowel voor de dans als voor het teksttheater, hebben herhaaldelijk de noodzaak van een archiefbeleid opgeworpen, maar met weinig resultaat. De aanbevelingen in het rapport *Eilanden van informatie: de dansdocumentatie en -archivering in Vlaanderen* (17 juli 1997) zijn daarvan een goed voorbeeld.
2. De 'Stafkaart Theatraal Erfgoed' kan u op eenvoudige vraag door het Vlaams Theater Instituut

opgestuurd worden, telefonisch 02 201 09 06, of per email via info@vti.be.

3. Andere voorbeelden op de stafkaart afgedrukt: Blauwe Maandag Cie (Antwerpen/Gent); De Korrekelder/De Korre (Brugge); Kroontheater (Hasselt); Vertikaal en Akt-Vertikaal (Gent/Antwerpen).
4. Over de Archiefbank Vlaanderen leest u meer op de website: www.archiefbank.be.

SAMENVATTING

Het cultureel erfgoed van de podiumkunsten is verspreid over Vlaanderen: er is zeker vanalles verloren gegaan, maar in publieke bewaarinstellingen en archieven is veel bewaard. Op de zolders en in de kelders bij gezelschappen of bij individuele theatermakers wordt echter nog het meest bewaard. Het Vlaams Theater Instituut (VTI), een steunpunt voor de actuele creatie en de documentatie ervan, is een onderzoek gestart naar dit erfgoed. Een eerste stap was het in kaart brengen van de diversiteit. Met de eerste resultaten werd een debat met archivariissen en podiumkunstenaars opgezet. Het VTI stelt nu voor om een driedelig erfgoedbeleid voor de podiumkunsten uit te bouwen: de bewaring van de fondsen verbeteren door kennis en ervaring uit te wisselen in een 'toolbox'; de toegang tot alle collecties integreren via de databanken en de publiekswerking van het VTI; de publieke belangstelling en het gebruik van dit belangrijke erfgoed stimuleren.

ABSTRACT

The heritage of the performing arts in Flanders is spread out over the country: surely, some of it is lost, but much can be found in public repositories and archives, and most of the heritage is private property, stored in attics and basements of individuals or theatre companies. The Vlaams Theater Instituut (VTI) as a platform for contemporary creation and its documentation, started an enquiry into the heritage. As a first step, collections were mapped and inventoried. With the first results, a debate with key archivists and performing arts professionals was set up. VTI now proposes to develop a three-tier heritage policy for the performing arts: ameliorating the preservation of the private collections through exchange of knowhow in a 'toolbox'; unifying access to all collections through the VTI databases and platform; and stimulating public interest and use for this wonderful heritage.